

Thorbjørnsrud, Berit (red.). *De kristne i Midtøsten: kampen for tilhørighet*. Oslo: Cappelen Damm, 2015 (265 sider).

Anmeldt av Mona Helen Farstad

I en region som lenge har vært preget av konflikter og uro, har situasjonen for de kristne i Midtøsten blitt stadig mer utfordrende. Som en minoritet i regionen er de en utsatt gruppe som lett rammes av konflikter i det politiske landskapet. I denne nye boken redigert av Berit Thorbjørnsrud, som også selv bidrar med to kapitler, belyses de kristnes situasjon i Midtøsten fra ulike vinkler. Bokens tolv kapitler diskuterer temaet med utgangspunkt i ulike historiske, regionale og politiske kontekster. Bidragsyterne har bakgrunn i ulike fagtradisjoner, blant annet fra systematisk teologi, antropologi, arabistikk og religionshistorie.

Berit Thorbjørnsrud trekker opp de lange historiske linjene i bokens første kapittel, fra keiser Konstantins tid og fram til i dag. Her får vi en innføring i overgripende trekk og strukturer som preger de kristnes situasjon i ulike land i Midtøsten. Thorbjørnsrud peker på kompleksiteten i dette landskapet, hvor kulturelle ideer og praksiser gjerne krysser religionsgrenser, samtidig som det finnes forskjeller, for eksempel i religiøst begrunnede regler for inngåelse av ekteskap. Relasjonen mellom diktatorene i Syria, Egypt og Irak og de kristne problematiseres også. Disse har gjerne blitt fremstilt som de kristnes (minoritetenes) beskyttere, noe de selv har brukt aktivt i sin legitimering av sitt styre, men som Thorbjørnsrud viser: de praktiske konsekvensene for de kristne var ikke entydig positive. Hun tar også opp problematikk knyttet til tall i denne konteksten, og peker på at politiske eller teologiske agendaer kan ligge under et ønske om å føre statistikker på religionstilhørighet eller en praksis med å la det være.

To artikler trekker opp noen lange historiske linjer og ulike former for relasjoner og samhandling mellom kristne og muslimer. Oddbjørn Leirvik tar utgangspunkt i Hugh Goddards begrep om enkelte “defining moments” i historien som har hatt stor påvirkning på hvordan kristne og muslimer ser på hverandre i dag, som Muhammads møte med jødene

på den arabiske halvøy, Umar-pakten, det intellektuelle samvirket i Bagdad fra 800-tallet og korstogene. Leirvik poengterer viktigheten av å forstå forskjellen mellom det å studere religiøse, normative tekster og å studere sosiale relasjoner og religiøs praksis når vi snakker om muslimske-kristne relasjoner. Dette er en distinksjon som ofte blir oversett. I denne artikkelen legger han vekt på studiet av normative tekster, og vektlegger betydningen av fortolkerens agenda og historiske kontekst i valget mellom hegemoniske og likeverdige diskurser, som kan underbygges med utdrag fra de normative tekstene. Stephan Guths kapittel fokuserer på hvordan kristnes aktiviteter og ideer, fra asketiske eremitter i ørkenen til omreisende kristne vinhandlere og reformtenkere og kristne, arabiske nasjonalister, på ulike måter har påvirket både islamsk kultur og arabisk identitet og åndsliv i ulike historiske epoker. Begge disse tekstene sveiper over lange historiske perioder, men lykkes likevel i å tegne opp nyanserte bilder av de ulike tendensene og strømningene i dette komplekse landskapet.

De øvrige tekstene er dypdykk i ulike regioner eller ideologiske retninger. Bernt Brendemoen, spesialist på tyrkisk språk og litteratur, tar for seg situasjonen til de kristne i Tyrkia, et område hvor mange menigheter var lokalisert i nytestamentlig tid. Brendemoen ser i denne artikkelen på hvilke faktorer som har bidratt til den dramatiske nedgangen vi ser i antallet kristne på 1900-tallet. Han mener at det anstrengte forholdet til armenerne, som fikk sitt mest dramatiske utslag i folkemord på armenere i 1915, var starten på nedgangstiden for de kristne i Tyrkia. For de greske kristne var den tyrkiske uavhengighetskrigen en foranledning til en dramatisk nedgang i antallet grekere i Istanbul. Krigen mot Kypros i 1974 trekkes også fram som en drivkraft i prosessen.

Palestinske kristnes situasjon dekkes av antropologen Bård Helge Kårtveit, som har fulgt utviklingen på vestbredden i lang tid. De kristne miljøene på Vestbredden har lange historiske røtter, men er nå truet av økende fraflytting. Stadig flere søker nye liv i USA eller Sør-Amerika. Mens israelske myndigheter gjerne skylder på islamistene, oppgir de kristne palestinerne selv som regel israelsk politikk som den viktigste

årsaken til at folk velger å flytte. Gjennom å trekke historiske linjer og peke på prosesser helt tilbake til 1800-tallet, viser Kårtveit at årsaksbildet til den kristne migrasjonen er sammensatt, og at bildet endrer seg i takt med politiske prosesser. Krig, undertrykkelse og dårlige økonomiske kår har vært viktige faktorer, hvorvidt man velger å reise eller ikke blir en helhetlig vurdering av den totale situasjonen som den enkelte opplever.

Kopternes situasjon i Egypt dekkes også i to artikler. Nora Stene Preston fokuserer på den betydningen kopternes trosopplæring (i søndags-skolene) har for bygging og videreformidling av en kristen identitet. Kari Vogts artikkel tar for seg reformer i den koptisk-ortodokse kirke etter den arabiske våren. Vogts utgangspunkt er den høyst uklare situasjonen til religiøse minoriteter i dagens Egypt. To kapitler dekker situasjonen i Libanon. Anne Hege Grungs artikkel trekker opp noen historiske linjer, og tegner et kart over det mangfoldige landskapet av kristne konfesjoner i Libanon. Grung mener at den religiøse pluralismen både er en bærebjelke i det libanesiske samfunnet, men også en utfordring i forhold til faren for en total politisering av religionen. Kai E. Kvermes artikkel legger vekt på de libanesiske kristnes selvforståelse, og deres narrativer om opprinnelse og landet Libanon. Libanon er det landet hvor de kristne har hatt, og fortsatt har, reell politisk innflytelse og en stabil kristen befolkning, noe som gjør at landet peker seg ut som annerledes.

Jihadistbevegelsen syn på de kristne tas også opp i et kapittel, skrevet av Midtøsten-historikeren Brynjar Lia. Han gir oss et innblikk i jihadistenes tankeverden bygget på en bred lesning av jihadistisk litteratur som finnes på nettet. Selv om antallet angrep på kristne mål øker i for eksempel Irak, mener Lia at materialet ikke peker i retning av at religiøs tilhørighet alene er det som motiverer slike angrep. De kristne brukes ifølge Lia i denne litteraturen synonymt med en ytre fiende, og kobles gjerne til vestlig imperialismen. Han mener at det som regel er bestemte hendelser og politiske motiver som utløser krigserklæringer fra jihadiskisk hold, ikke det at de er kristne som sådan. Dette innebærer også, mener Lia, at synet på kristne endrer seg i takt med politiske og/eller etniske spenninger og konflikter i området.

De kristne på den arabiske halvøy diskuteres også i en artikkel av Berit Thorbjørnsrud, som har kartlagt situasjonen gjennom feltarbeid i flere av emiratene i FAE og i Oman utført i 2014. Mens de kristnes situasjon er svært vanskelig i de ande områdene som er undersøkt i denne boken, viser Thorbjørnsruds studie at det har skjedd en interessant endring i den religiøse demografien på den arabiske halvøy. Kristendommen forsvant fra dette området for 1200 år siden, men som følge av at man har importert arbeidskraft fra andre deler av verden, har også andelen kristne i dette området økt betydelig den senere tiden. I Oman er de kristne sikret visse rettigheter og religionsfrihet så lenge det ikke forstyrrer den offentlige moral og orden. I Saudi-Arabia, derimot, er situasjonen ganske annerledes, her brukes en kjent hadith som begrunnelse for å forby all åpen kristen aktivitet innenfor statens grenser. Til tross for denne strikse holdningen fra Saudi Arabia, har altså kristne grupper stadig vokst i området. Thorbjørnsrud viser hvordan de ulike kristne grupperingene etter beste evne forsøker å manøvrere innenfor disse rammene, noe som også har ført til nye teologiske tolkninger av det materielle, for eksempel betydningen av ting som levende lys, bilder, symboler.

Er det i det hele tatt meningsfullt å bruke “kristne i Midtøsten” som en samlebetegnelse? Dette viktige, og interessante spørsmålet reises av teologen Sven Thore Kloster. Hans bidrag tar for seg utviklingen av ulike diskurser om kristne i Midtøsten, og viser at disse spenner ganske bredt, både i forhold til hvilke kristne man snakker om og lytter til, og at de har vært i endring fra 1980-tallet og fram til i dag. På en fin måte viser han hvordan narrative om Midtøstens kristne i den norske offentligheten beveger seg langs politiske og konfesjonelle konfliktlinjer, og at de i større grad er preget av norske virkelighetsforståelser enn en lydhør representasjon av de kristnes egne erfaringer og forståelse av sin egen situasjon.

Boken til Thorbjørnsrud fremstår som et velskrevet og solid forskningsbidrag som veksler mellom overblikk, med ulike tematiske innretninger, og dypdykk i de kristnes situasjon i ulike lokale kontekster. De ulike dypdykkene er faglig solide og basert på feltarbeider rundt

omkring i regionen, og gir oss interessante perspektiver og innsikter i hvilke utfordringer de kristne lever med, og hvordan de håndterer situasjonen. Den svært urolige situasjonen i Syria og Irak de senere årene har gjort at det ikke har vært mulig å drive feltarbeid der på en stund. Disse områdene dekkes derfor ikke inn i bokens dypdykk, men tas med i opptegningen av de overordnede strukturer og prosesser som har påvirket situasjonen for de kristne i det innledende oversiktskapitlet. Ettersom disse områdene har vært svært sentrale for de kristnes historie i Midtøsten, er det et spørsmål om ikke boken hadde tjent på å inkludere et kapittel eller to med et dypdykk i disse områdene også, med utgangspunkt i historisk forskning. Dette hadde gitt et enda bedre og bredere innblikk i situasjonen for de kristne i denne regionen. Man kan stille spørsmål om utvalget: med to artikler om den koptiske kirke, og to om Libanon, får utvalget en viss slagside. Ellers er denne boken et viktig bidrag til å få innsikt i den religiøse og politiske dynamikken i Midtøsten, med særlig henblikk på hvordan dette påvirker de kristne minoritetenes situasjon i dette svært komplekse og urolige landskapet. Dette er i stadig forandring, og det er opplagt at pågående kriger og flyktningestrømmer vil endre både den religiøse demografien og de politiske strukturene i dette området på måter som vi ikke har oversikt over.